

Makale Adı /Article Name

ŞİİR ÇİZME SANATI VE SİİRTLİ ŞEYH
SÜLEYMAN EL-HALİDÎ (YÜKSEK)
DİVANINDAN GÖRSEL ŞİİR ÖRNEKLERİ

ART OF POETRY WRITING AND VISUAL
POEM EXAMPLES FROM SHEIKH
SÜLEYMAN AL-HALİDÎ'S (YÜKSEK)
BOOK OF DIVAN

Yazar

Sedat AKAY

Dr. Öğr. Görevlisi, SİÜ, Yabancı Diller Yüksekokulu, sedatakay@56gmail.com,
ORCID:0000-0003-2210-7696

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 21 Eylül 2021

Kabul Tarihi: 18 Kasım 2021

Yayın Tarihi: 30 Aralık 2021

Kaynak Gösterme

Akay, S. (2021). Şiir Çizme Sanatı Ve Siirtli Şeyh Süleyman El-Halidî (Yüksek)
Divanından Görsel Şiir Örnekleri, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,
9 (2), s.337-345. DOI: 10.53586/susbid.998667

Ek Beyan: Yazar etik kurulu onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Öz

Klasik Osmanlı ve Arap edebî ürünlerinde geleneksel tarzda kaleme alınan şiirlerin yanı sıra, bilinen kalıpların dışına çıkarak yazılmış eserlerin varlığı dikkat çeker. Harf veya sözcüklerin değişik şekillerde kombinasyonu ile görselliği öne çıkararak harflerle şiir çizme sanatı denilebilecek şiir türleri bu örneklerden biridir. Resim ve heykelin İslâm dini tarafından hoş karşılanmaması, yazının resmedilmesi ve muhtelif sanat eserlerinin oluşturulması için ilham kaynağı olmuştur. Değişik hat çeşitlerine sahip ve görselliği ön planda olan Arap alfabesinin bu özelliği sadece yazıda değil değişik sanat alanlarına da yansıtılmıştır. Edebî eserlerde bazen harflerin ifade ettiği sestten ziyade onların şekline vurgu yapılmıştır. Klasik edebiyatımızda yazıyı estetik bir değer hâline getirerek sözün mimarisi denilebilecek istif sanatının şekillendirdiği, âdeta somut bir tabloyu andıran bu tür sanat ürünleri oldukça ilginç örneklere sahiptir. Şahsi veya genel kütüphane ve arşivlerde bulunan binlerce yazma eserde, klasik edebiyatımızın ürünü olan bu şiirler keşfedilmeyi beklemektedir. "Görsel şiir", "somut şiir", "desen şiir", "figüratif şiir" gibi isimlerle anılan bu tarz manzum eserlere sahip şahsiyetlerden biri de Siirtli Şeyh Süleyman Halidî (Yüksek)'dir. Çalışmamızda başta görsel şiir ve özellikleri ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde dünyaya gelen ve Cumhuriyet döneminde yaşayarak iki dönemin izlerini taşıyan bu âlimin hayatı ile ilgili bilgi verilerek konu ile bağlantılı müşeccer, muvaşşah/akrostiş ve murabba/kare türündeki görsel şiirlerinden örnekler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Görsel şiir, Müşeccer, Şeyh Süleyman Halidî, Klasik Edebiyat, Siirt

Abstract

In addition to poems written in traditional style in classical Ottoman and Arabic literary works, the presence of works written outside the known patterns draws attention. Poetry types that can be called the art of drawing poetry with letters, emphasizing the visuality with different combinations of letters or words, is one of these examples. Painting and sculpture were not welcomed by the Islamic religion, it was an inspiration for the painting of writing and the creation of various works of art. This feature of the Arabic alphabet, which has different calligraphy types and its visuality is at the forefront, is reflected not only in writing but also in different art fields. In literary works, emphasis is placed on its form rather than the sound it sometimes expresses. In our classical literature, such art products shaped by the art of stacking, which can be called the architecture of the word, by making writing an aesthetic value, resembling a concrete painting, have quite interesting examples. These poems, which are the products of our classical literature, are waiting to be discovered in thousands of manuscripts in personal or general libraries and archives. One of those who have such poetic works known as "visual poetry", "concrete poetry", "pattern poetry", "figurative poetry" is Şeyh Süleyman Halidî (Yüksek) from Siirt. In our study, general information about visual poetry and its features will be given. Later, by giving information about the life of this scholar, who was born in the last period of the Ottoman Empire and who lived in the Republic period and bears the traces of two eras, examples of visual poems related to the subject in the form of mushajar, muvaşşah / acrostic and murabba / square will be discussed.

Keywords: Visual poetry, Museccer, Sheikh Süleyman Halidî, Classical Literature, Siirt

Giriş

Klasik Osmanlı ve Arap şiirlerinde toplumun tüm katmanlarının aynı şekilde anlayıp yorumlayacağı edebî ürünler verildiği gibi, sadece konuya ilgi duyan, belli bir tabakaya hitap eden veya değişik, çok yönlü okumalara açık nazım türleri de mevcuttur. Selâhaddîn-i Eyyûbî'den itibaren Eyyûbîler'de ve ardından Memlûkler döneminde şairlere verilen değer şiirin kısmen gelişmesine imkân sağlamış, bununla beraber her sınıf ve meslekten insanların daha çok eğlence, teselli veya rekabet için yazdıkları bir merak alanı hâline gelmiştir. Geleneksel tema ve türlerin yanında yeni tema ve türler ortaya çıkmış, bazı şairler için şiir; kelime oyunları ile dolu bir sanat hâline gelmiştir. Noktalı-noktasız, bitişik-ayrı yazılan harflerin kullanılıp kullanılmamasına, zâhir-bâtın anlam, düz-ters okunma özelliklerine göre mahbûk, cinas, tevriye, iktibas, tazmin, teşcîr, reddü'l-acüz ale's-sadr vb. türlere dayanan yeni şiir çeşitleri oluşmuştur (Durmuş, 2010:150).

Memlûk ve Osmanlı dönemlerinde; müşeccer (mısraları bir ağacın gövdesi ve dalları şeklinde düzenlenen şiir), tard ve aks (sağdan-soldan, enine-boyuna okunabilen şiir), mahbûkû't-arafeyn (beyitleri aynı harfle başlayıp biten şiir), hendesî (geometrik şekiller hâlinde dizilip düzenlenen şiir), mutarraz (beyitlerinin ilk harfi bir özel ismi teşkil eden şiir) ortaya çıkan diğer şiir türleridir. Ayrıca noktalı-noktasız, ayrık-bitişik yazılan harflerin kullanılıp kullanılmamasına göre düzenlenen şiir türleri de bu grup içinde yer alır (Durmuş, 2010:151).

Bu edebî ürünler bazılarınca “söz sanatları” başlığı altında incelendiği gibi (Kocakaplan, 1992:12) “belağate dayalı hünerler” olarak da değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Saraç, 2001:260). Bu türdeki eserlerin en belirgin özelliği; yazımında istif, figür, desen olarak da adlandırabileceğimiz tarzda, göze hitap etme gayesinin ön planda olmasıdır. Bu şiirlerde oyun ögesi önde olmakla birlikte bu durum kalıpları aşma, resmi şiire sokma uğraşısı şeklinde de yorumlanabilir (Saraç, 2001:281). Örneğin, bir alfabenin bitişik yazılmayan harfleri ve kelimeleri, bir cümle veya mısrada tamamen birleştirilerek yazıldığı zaman bu tür metinler, hemen kolayca okunamamakta; okunmaları ayrı bir alışkanlığı gerektirmektedir (Çelebioğlu, 1998: 513-514). Şiirselliğin resimle buluştuğu bu özel form; “görsel şiir”, “somut şiir”, “desen şiir”, “figüratif şiir” gibi terimlerle ifade edilmektedir (Ambros, 2000:57; Öztekin, 2013:63; Tunç, 2015:249).

Klasik edebiyat sahasında lafız-anlam ilişkilerinden söz sanatlarına, maksadı ifade yollarından cümle kuruluşlarının değerlendirilişine kadar birçok konuyu teferruath bir şekilde inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur (Saraç, 2007:12). Görsel şiirler ise sadece konuya ilgi duyan veya belli bir birikime sahip tabakaya hitap eden nazım türlerinden olduğu için bu türle ilgili çalışma sayısı fazla değildir. Fakat özellikle şiir ve perspektif konusunda maharetlerini sergilemek, meydan okumak veya ilgi çekmek amacıyla yazılmış görsel şiir örnekleri azımsanmayacak bir sayı teşkil eder (Hüseyn, 2012:6).

Son yıllarda muhtelif çevrelerin ilgisini çekmeye başlayan ve araştırmalara konu olan görsel şiir alanında eser verenler arasında Siirtli âlim ve şairler de vardır. Bu eserlerin Arapça olması, aruz ve kafiye bilgisi gerektirmesi, Arap alfabesinin çok yönlü ve anlamlı okunmaya müsait olması, Arapça ve belâgat ilimleri konusunda derin bir bilgi ve beceri gerektirmesi gibi sebeplerden dolayı söz konusu şiirler sadece erbabı tarafından bilinmiş ve incelenmiştir.

Bu çalışmada, yaşadığı zaman diliminde oldukça tanınmış ve bir döneme damga vurmuş, Siirtli Şeyh Süleyman el-Halidî (Yüksek)'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilecek; ardından görsel şiir türündeki müşeccer, murabba ve muvaşşah şiirleri üzerinde durulacaktır.

1. Siirtli Şeyh Süleyman el-Halidî (Yüksek)'nin Hayatı

Tam künyesi Şeyh Süleyman b. Şeyh Abdullah el-Halidî es-Siirdî olup “Divan”ında kendi el yazısı ile belirttiğine göre Rumî 1291/1876 tarihinde doğmuştur (Yüksek, t.y.: vr.11b). Şeyh Musa el-Hamzevî ahfadından olup Şeyh Abdullah Efendi'nin oğludur. Nesebi, sahabeden Hz. Halid b. Velid'e (r.a.) ulaşmaktadır. İlk eğitimini babasının yanında almıştır. Bir süre Kur'an-ı Kerim, tecvit, fıkıh ve nahiv okuduktan sonra o dönemde okunan diğer kitapları Şeyh Mahmud Cemaleddin es-Siirdî'nin yanında okuyarak ilim icazetini almıştır. Tahsili esnasında Farsça, hat, resim ve tezhip sanatlarıyla da ilgilenerek bu bilim ve sanat dallarını mükemmel bir seviyede öğrenmiştir. Daha sonra tasavvufa yönelerek bölgedeki meşhur mutasavvıflardan Şeyh Muhammed el-Hazin ve oğlu Şeyh Fahreddin Efendi'nin yanında eğitim görmüş olup Şeyh Fahreddin Efendi'den tasavvufi icazet almıştır. Şeyh Süleyman el-Halidî (Yüksek) 1971 yılında Siirt'te vefat etmiş ve Şeyh Musa Mezarlığı'nda, dedesi Şeyh Abdulvehhab Efendi'nin türbesine defnedilmiştir (Baz,2015:98; Yüksek, 1967:1; Akay, 2020:139).

Şeyh Süleyman el-Halidî'nin eserleri şunlardır:

- a. *Nuru's-Sabah fî Ahkâmi'n-Nikah*: Nikah hükümleri hakkındadır.
- b. *Kesfu'l-Kına' an Mâ Yahrumu mine'n-Nisa' bi Neseb ev Rıda'*: Neseb veya emzirme yoluyla evlenilmesi haram kılınmış kişiler hakkındadır.
- c. *Hallu'l-Müşkilât Şerh-u Mesâili'l-Ma'fuvvât*: Molla Halil Es-Siirdî'nin *Ma'vuffât Ucâb Yehtâcuhâ Zû Takvâ ve Âdâb/Risâle Sağîra fî'l-Ma'fuvvât* adlı eserinin şerhi olup temizlik ve necasetin hükümleri hakkındadır.
- d. *Bezlu'l-Himme*: Zekât ve hükümleri hakkındadır.
- e. *El-Kavlu'l-Hak fî Hukmi Derahimi'l-Bank*: Faiz ve banka muameleleri ile bunların hükümleri hakkındadır.
- f. *El-kiladetü'l-Cevheriyye Şerhu Manzumeti's-Silsileti'n-Nakşibendiyye*: Mevlânâ Halid Bağdadî'nin Farsça olarak telif ettiği ve Sadat-ı Nakşibendiyye'nin özelliklerini anlatan *Manzumeti's-Silsileti'n-Nakşibendiyye* adlı risalesini şerh etmek amacıyla Arapça olarak kaleme alınmıştır.
- g. *Hibetu'l-Mennân Şerh-i Kasideti Eyâ İnsan*: Şeyh el-Hazin'in *Eya İnsan* adlı tasavvufi kasidesinin şerhidir. Tasavvuf ve seyr-i süluk adabı hakkındadır.
- h. *El-Hediyetü's- Süleymaniyye Şerhu'l-Kasideti't-Tecelliyye*.
- i. *Divan*: Değişik konularda yazılmış Arapça ve Farsça şiirlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır.

Müellifin “*Hibetu'l-Mennân Şerhu Kasideti Eyâ İnsan*” ve “*Divan*” adlı eserleri hariç bütün eserleri basılmıştır (Yüksek, 1967:157; Akay, 2020:139; Aydın, t.y.:175; Aydın, Bulut, 2016 :173).

2. Şeyh Süleyman el-Halidî (Yüksek)'nin Divanından Görsel Şiir Örnekleri

Şeyh Süleyman el-Halidî'nin “*Divan*” adlı eseri; kendi hocaları, yaşadığı zaman dilimindeki mevcut âlimler ve değişik konularda yazdığı Arapça ve Farsça şiirlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Okunaklı ve güzel bir nesih hattıyla, basit bir kâğıt üzerine yazılmış olup tezhipsizdir. 97 varaktan oluşan eser torunlarından İdris İğrek'in yanında mahfuzdur. Adı geçen eserde klasik edebiyat usullerine göre yazılan şiirlerin yanı sıra aşağıda görülebileceği gibi müşeccer, murabba ve muvaşşah/akrostiş olarak adlandırılan şiir örnekleri de vardır. Üzerinde duracağımız şiirler sadece görsellik, okunuş biçimi ve anlam itibarıyla ele alınacaktır.

2.1. Müşeccer Türü Şiirler:

Sözlükte: “Ayrılığa düşmek, ayrılmak anlamına gelen şecera kökünden türeyen müşeccer kelimesi, ağaç biçimi verilmiş şey demektir. Müşeccer, Arap edebiyatında gövde ve dalları ile ağaç biçiminde düzenlenmiş bir nazım türünün adıdır (Saraç, 2001:285; Durmuş, 2003:293; Hüseyin, 2012:39).

Müşeccer türü şiirlerde, öncelikle kasidenin kökü ve gövdesi (cezir) konumunda bir beyit nazmedilerek şiir sayfanın ortasına gelecek şekilde aşağıdan yukarıya doğru yazılır ve ağaç gövdesi gibi dikilir. Daha sonra aynı vezin ve kafiyede olan ve gövde beytin hizasındaki kelimeyle ilgili bulunan sağdan ve soldan fer’î (dal) beyitler, ağaç dalları biçiminde aşağıdan yukarıya doğru paralel olarak sıralanır. Böylece gövde beytin her kelimesiyle başlayan sağ ve sol dal konumunda iki tamamlayıcı beyit oluşur. Dal beyitlerin ilk kelime veya kelimeleri gövde beytin kelime veya kelimeleriyle başlarsa da farklı kelimelerle devam eder ve tamamlanır (Durmuş, 2006:159; Hüseyin, 2012:39; Şenödeyici, 2012:86).

Mustafa Sadık er-Rafî’ye göre Arap edebiyatında müşeccer türündeki şiirlerin öncülüğünü İbn-i Düreyd yapmıştır. Mustafa Kâmil Hüseyin ise ilk müşeccer şiirin İskenderânî isimli bir şair tarafından yazıldığı görüşündedir (et-Telavî:16-17).

2.1.1. Şiirin Orijinali

2.1.2. Şiirin Düzenlenmiş Hâli:

تَمِّمِ النِّعْمَةَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَأَنْصُرْنَا عَلَى الْقَاضِي الْحَاجِّ إِقْضِ وَطَرْنَا
تَمِّمِ الْمَأْمُولَ يَا ذَا الْكَرَمِ وَالْأُمُورَ صَغْبَهَا يَسِّرْ لَنَا
تَمِّمِ الْمَقْصُودَ يَا رَبَّنَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ إِقْضِ وَطَرْنَا
تَمِّمِ النِّعْمَةَ لَنَا وَالطُّفَّ بِنَا خَالِقَ الْكَوْنَيْنِ كُنْ حَافِظَنَا

تَمِّمِ النِّعْمَاءَ وَانصِرْنَا عَلَى مَنْ يُعَادِينَا وَ مِنْ يَمُكِّرُ بِنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا وَاسْتَجِبْ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا دَعَوَاتِنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا بِالصِّفَا وَ أزلْ عَنَّا الْجَفَا وَالغِنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَاجْعَلْهُنَّ الْمُصْطَفَى شَافِعَنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَارْضَ عَنَّا وَاغْفِرْ ذَلَّاتِنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَانلُنَا الْحَفْظَ مِنْ كُلِّ خَنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَانلُنَا السَّعْدَ يَا خَالِقَنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَانلُنَا الْمُتَمَتَّى كُلَّنَا
تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَانلُنَا الْمُتَمَتَّى وَ الْغِنَا

2.1.3. Şiirin Tercümesi*

Ya Rabbi tamamla üzerimizdeki nimetini
Ve bizi dileğimize ulaştır afiyetle
Ey kerem sahibi, bizleri emelimize ulaştır
Zor işlerimizi kolaylaştır
Ya Rabbi bizleri maksudumuza ulaştır
Ey ihtiyacımızı karşılayan, bizleri dileğimize eriştir
Tamamla nimetini ve lütfeyle
Ey iki cihanı yaratan, bizi koru
Düşman ve hilebazlardan emin eyle
Tamamla nimetini ve bizleri muzaffer eyle
Tamamla nimetini ve duamıza icabet eyle
Bütün işlerde duamızı kabul eyle
Tamamla nimetini, ihsan eyle safayı
Gider bizden eza ve cefayı
Tamamla nimetini ey Rabb'imiz
Razı ol bizden, af olsun hatamız
Tamamla nimetini ey Rabb'imiz
Tamamla nimetini ey Rabb'imiz
Rezaletten uzak olalım hepimiz
Tamamla nimetini ey Rabb'imiz

* Müşeccer şiirin yapısı gereği bazı dizeler tekrarlandığından monotonluğu gidermek amacıyla cümleleri aynen tekrar etmek yerine, anlamı karşılayacak yeni cümleler oluşturma yoluna gidilmiştir.

Bizleri mutluluğa eriştir ey Halık'ımız

Tamamla nimetini ey Rabb'imiz

Dileğimize ulaşalım hepimiz

Tamamla nimetini ey Rabb'imiz

Nasip olsun zenginlik dileğimiz.

2.1.4. Açıklama:

Divan'da, varak: 10a' da yer alan bu şiirde kasidenin kökü ve gövdesi (cezr) konumunda:

”تَمِّمِ النِّعْمَاءَ عَلَيْنَا رَبَّنَا وَأَنْلُنَا الْمُتَمَنَّى بِالْهَنَاءِ“

beyti yer almaktadır. Diğer beyitler birinci beyitte ilk kelimedenden sonra; ikinci beyitte ikinci kelimedenden sonra, sırasıyla aynı şekilde sağ ve sol dallara uzanarak devam etmektedir. Başka bir anlatımla birinci beytin ilk sözcüğü diğer beyitlerin de ilk sözcüğüdür. Birinci beytin ilk dizesi, sekizinci beytin ilk dizesinden on üçüncü beyitlerin ilk dizesine kadar aynen tekrar edilmiştir.

2.2. Akrostiş/Muvaşşah:

Muvaşşah, mısralarının ilk harfleri baştan sona doğru okunduğunda bir şahıs ismi çıkan şiire denir. Bu tarz şiir yazmaya tevşih denir. Bu hünerin Arapça kaynaklardaki adı tatrîz'dir (Saraç, 2007: 307; Kocakaplan, 1992:19). Muvaşşahın bir diğer ismi de istihrâçtır. Sözlük anlamı itibarıyla “anlam, netice çıkarma” demek olan istihrâç, terim olarak; şiirde mısra başlarındaki harflerin birleştirilmesi ile bir kelimenin, bir özel ismin ortaya çıkması anlamına gelmektedir (Mermer vd, 2005:51).

2.2.1. Şiirin Orjinali:

2.2. 2. Şiirin Düzenlenmiş Hâli:

حَمَدْنَا اللَّهَ حَمْدَ الْحَامِدِينَ وَ نَشْكُرُهُ عَلَى فَضْلِ أَخِينِ
حَمِيدِ الْخُلُقِ وَ الْأَفْعَالِ طُرّاً وَ دَا عِلْمِ غَدَى فِي الْعَالَمِينَ
أَبْتُ تَنَائِكُمْ عِلْماً وَ فَضْلاً وَ نَثُرَا فَاقَ نَظْمِ النَّاطِمِينَ
أَقُولُ جَزَاكُمْ الْمَوْلَى إِلَهِي جَزَاءً وَافِيًا فِي الْعَالِيَيْنِ
مَدَحْتِ يَا أَجَى نُورِ الصَّبَاحِ بِمَدْحِ فَاقِ مَدْحِ الْمَادِجِينَ
مَدَى الْأَيَّامِ نَشْكُرُكُمْ وَ نَدْعُو لِعِزِّكُمْ بِدَارِ الْخَالِدِينَ
دَوَامًا فِي السُّرُورِ نَرَى تَعِيشُ وَ تَبْقَى سَالِمًا فِي السَّالِمِينَ
دَعَوْنَا اللَّهَ أَنْ يَرْضَى عَلَيْنَا وَ يَحْشُرُكُمْ غَدًا فِي الْمُحْسِنِينَ
وَ صَلَّى يَا إِلَهِي تَمَّ سَلْمٌ عَلَى الْهَادِي وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ

2.2. 3. Şiirin Tercümesi:

Bütün hamd edenlerin yaptığı gibi Allah'a hamd eder ve kardeşimiz (Hamid)in fazileti için şükrederiz.

Tüm işleri ve huyları övülmüş, âlemde ilim sahibi olarak tanınmıştır.

Sizin fazilet, ilim ve bütün şairlerden üstün olan şiirinizi methetmekteyim.

Allah sizi *İlliyyin* cennetine ulaştıracak şekilde yaptıklarınızı mükafatlandırısın.

(Ey kardeşim!) Takdir edenlerin hepsinden üstün olarak *Nuru's-Sabah*'ı övdün.

Ebedî cennette izzet sahibi olmanız için dua eder ve dünya durdukça teşekkür ederiz.

Mutluluk ve selâmet içinde daim olasınız.

Allah'ın rızasına erenlerden olmanız ve muhsinler zümresiyle haşr olunmanız için dua ediyoruz.

Şanlı peygambere ve âline salât ve selâm olsun.

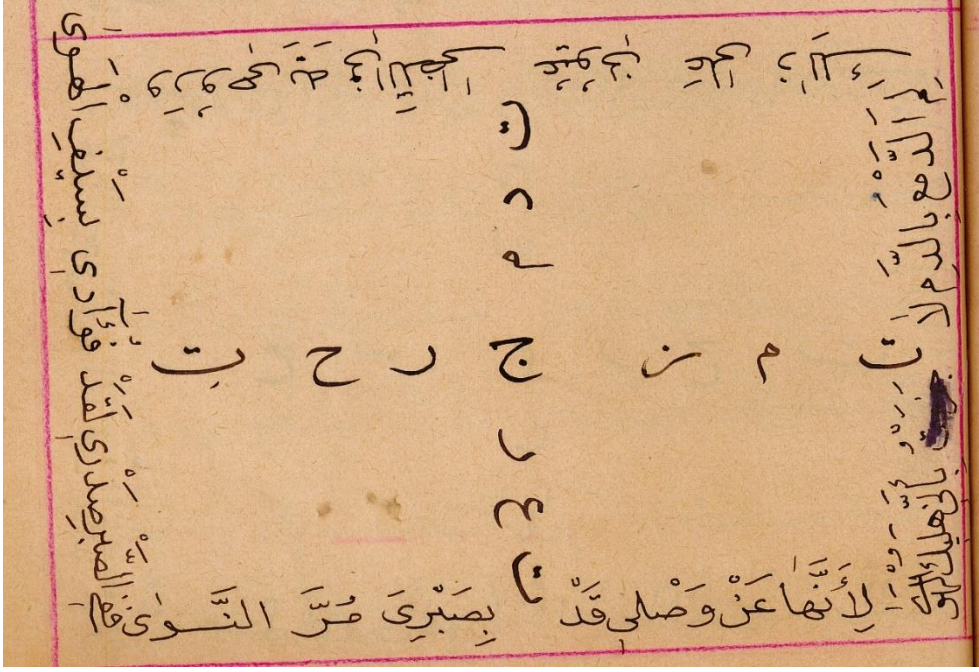
2.2.4. Açıklama:

Divan'da, varak: 56b' de yer alan bu şiir; müellifin, nikahın hükümleri ile ilgili olarak kaleme aldığı "*Nuru's-Sabah*" adlı eserine takriz yazan Molla Hamid b. Molla Muhammed el Hatib için yazılmıştır. Muvaşşah/akrostiş şeklinde, üst ve alt tarafta bulunan her beytin ilk harfleri yan yana dizildiğinde "Hamid" ismi ortaya çıkmaktadır.

2.3. Murabba / Mahbûku't-arafeyn:

Murabba kelimesinin asıl anlamı dördlü, dört köşeli demektir. Bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde dört mısralık bendlerden oluşan nazım biçiminin adıdır (Saraç, 2007:111). Görsel şiir olarak murabba; kare biçiminde, şeklin ortasında bulunan harfin, beyitlerin ilk ve son harfini oluşturduğu şiir türü olup mahbûku't-arafeyn olarak da adlandırılır (Bekrî, 1986:206).

2.3. 1. Örnek Şiirin Orjinali:

2.3.2. Şiirin Düzenlenmiş Hâli:

جَرَحْتُ فُؤَادِي بِسَيْفِ الْهَوَىٰ وَرُوحِي بِهِ فِي اللَّطَىٰ تُدْمَجُ
جَمَدَتِ غَيْونِي عَلَىٰ ذَٰلِكَ لِمَ النَّمْعَ بِالْذَمِّ لَا تُنْمَجُ
جَزَمْتُ بِأَنِّي هَلِيكَ الْهَوَىٰ لِأَنَّهَا عَنْ وَصَلِي قَدْ تَعْرَجُ
جَرَعْتُ بِصَدْرِي مُرَّ النَّوَىٰ فَفِي الصَّدْرِ صَدْرِي لَقَدْ تَحْرَجُ

2.3.3. Şiirin Tercümesi:

Aşk kılıcıyla yaraladın gönlümü
Cehennem ateşine saldın gönlümü
Dondururken mahzun gözlerimi böyle
Nasıl karışmaz kanla gözyaşı, söyle
Kararlıyım aşk uğruna öleceğim
Zira vuslattan yüz çevirdi sevgilim
Daralıyor göğsüm ve bunalıyorum
Lakin sabırla elem yudumluyorum.

2.3.4. Açıklama:

Divan'da, varak: 66b' de bulunan bu şiir murabba'/kare şeklindedir. Beyitlerin ilk harfleri, havuzun ortasında bulunan ج/cim harfi ile başlayıp sonu da aynı harfle bitmektedir. Aynı şekilde beyitlerin ilk kelimesinin dördüncü harfi ile son kelimesinin ilk harfleri ت/te harfinden oluşmaktadır. Beyit ve kelimelerin bu hâli, suyun havuzlardaki devr-i daim/sürekli döngüsünü andırmaktadır.

Sonuç

Klasik Osmanlı ve Arap edebiyatında toplumun tüm katmanlarının aynı şekilde anlayıp yorumlayacağı yerleşmiş kalıpların yanı sıra müşeccer, müdevver, muvaşşah, murabba gibi isimlerle anılan, çok yönlü okumalara açık görsel şiirler de yer almaktadır. Harflerin ritim tutup kelimelerin raks ettiği, göz musikisi diye nitelendirebileceğimiz bu edebî türlerde; değişik istif ve kompozisyonların etkisiyle, görsellik belirgin bir özellik kazanmakta, böylece “okunan şiir” den ziyade “seyredilen şiir” kavramı ön plana çıkmaktadır.

Klasik Arap edebiyatı ve belagatı sahasında şiir ve söz sanatları ile alakalı birçok konuyu teferruatlı bir şekilde inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Görsel şiirler ise sadece konuya ilgi duyan ve belli bir birikime sahip tabakaya hitap eden nazım türlerinden olduğu için bu türle ilgili çalışma sayısı fazla değildir.

Bu çalışmada Siirtli Şeyh Süleyman el-Halidî (Yüksek)’nin görsel şiirleri incelenmiş ve konuyla ilgili örnekler verilmiştir. Bu örneklerde, görseli ön plana çıkaran temel özelliklerin genellikle harf ve kelimelerin dizilişi ile ilgili hünerler olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca bu örnekler araştırılıp incelenirken Siirtli birçok âlim ve şairin bu tarzda yazılmış şiirlere sahip olduğu müşahede edilmiştir. Fakat eserlerin Arapça olması, aruz ve kafiye bilgisi gerektirmesi, Arapça ve belâgat ilimleri konusunda derin bir bilgi ve beceri gerektirmesi gibi sebeplerden dolayı söz konusu şiirler, sınırlı sayıda insan tarafından anlaşarak okunmuştur.

Kaynakça

Akay, S. (2020). *Belgelerle Siirt'in Manevi Dinamikleri, Âlimleri ve Eserleri*. Ed. Abdurrezzak Çelik. Siirt: Siirt Birlik Gazetecilik ve Matbaacılık.

Ambros, E. G. (2000). Apollinaire'e Öncülük eden 16. yy. Şairi Mealî: Ağaç Şeklinde Bir Osmanlı Figür Şiiri veya Teşciri, *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 24/1, 57-64.

Aydın, M ve Bulut, A. (2016). *Şeyh Muhammed el- Hazin ve Divanı*, İstanbul: Ravza Yayınları.

Aydın, V. (t.y.). *Mecmûati'l-Kasâidi li's-Şeyh Muhammed Hazîn el-Firsâfi ve Yelîhâ Tis'a Aşrete Risâletün (Kasideler ve 19 Risale)* b.y.

Aydın, A. ve Uysal, A. (2013). Hafız Ahmet Paşa'nın Sıra Dışı Şiirleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 69-86.

Baz, İ. (2015). Siirtli Âşık Bir Sûfi: Şeyh Muhammed Hazin Firsafi, *Şırnak Sosyal Bilimler Dergisi* (11), 89-125.

Bekrî, Şeyh Emîn. (1986). *Mütâla 'ât fi's-Şi'ri'l-Memlûki ve'l- 'Osmânî*, Beyrut, 1986.

Çelebioğlu, A. (1998). Kültür Edebiyatımızda Şifre Alfabeleri, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 505-518.

Durmuş, İ. (2006). “Müşeccer”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32: 158-160. İstanbul: TDV Yayınları.

Durmuş, İ. (2006). “Şiir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39: 505-518. İstanbul: TDV Yayınları.

Hemedanî, İbn-i Akil. *Şerhu İbn-i Akil*. C. II. 2. bs. Beyrut: Daru't-Turasi'l-Arabî. t.y.

Hüseyn, Fadıl Yunus. (2012). Cemâliyetu'l-Kasîdeti'l-Hendesiyeye beyne'l-Vâkii ve't-Tumûh, *Mecelletu Külliyyeti'l-Ulûmi'l-İslamiyye*, Cilt:VI, s. 12, 1-58.

Sedat Akay/ *Şiir Çizme Sanatı Ve Siirtli Şeyh Süleyman El-Halidî (Yüksek) Divanından Görsel Şiir Örnekleri*

- Kocakaplan, İ. (1992). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: MEB. Yayınları.
- Mermer, A. ve Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2013). Ağaç Kültünün Görsel Şiirdeki Figüratif Anlamı: Divan Şiirinde Deyişbilimsel Önceleme Alanı Olarak Biçimsel Sapmalar, *Millî Folklor* (98), 59-72
- Saraç, M. A. Y. (2001). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâğat*. 2.bs. İstanbul: Bilimevi.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. 6. bs. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Şenödeyici, Ö. (2012). *Osmanlı'nın Görsel Şiirleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Telavî, M. N. (2006). *El-Kasîdetu'l-Teşkîliyye fî Şi'ri'l-Arabî*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Âmme lî'l-Kitâb.
- Tunç, G. (2015). Çağdaş Türk Edebiyatında Görsel Şiir, *Bilig* (73), 249-270.
- Yüksek, S. (1967). *Hallu'l-Müşkilât Şerh-u Mesâili'l-Ma'fuvvât*. 2.bs. Halep: El-Matbaatu's-Suriye.
- Yüksek, S. (t.y.) *Divan*. Yazma Eser. İdris İğrek Arşivi.